

JURIDISKE BETRAKTNINGER OM MUSEENES ADGANG TIL Å AVHENDE MUSEUMSGJENSTANDER

Professor dr. juris Thomas Eeg¹

1. Om temaet

Hvilken rettslig adgang har museer til å avhende museumsgjenstander? Dette temaet er det visstnok en del usikkerhet rundt i museumskretser, der mange angivelig tror at det ofte er juridiske hindringer for å avhende gjenstander. Men det er ikke nødvendigvis slik. Det står i alle fall ikke i noen lov at museene ikke kan gjøre det. Da er det rettslige utgangspunktet at eiere kan stort sett gjøre som de vil med det de eier, såfremt det ikke er truffet fredningsvedtak eller gjenstanden er underlagt utførselsforbud.²

Jeg forutsetter altså at museet er eier i rettslig forstand, og skal begrense meg til «løse» museumsgjenstander, da avhending fra kulturhistoriske museers side – som her står i fokus – trolig fortrinnsvis vil dreie seg om løse gjenstander som museet eier. Jeg forutsetter videre at en museumsfaglig forsvarlig vurdering ligger til grunn, f.eks. at museet vil kunne løse sitt samfunnsoppdrag bedre ved en sanering av samlingen. Gitt disse forutsetningene, vil det altså ofte ikke finnes juridiske hindre for å avhende. I noen tilfeller er det likevel ikke opplagt

---

¹ Foredraget ble holdt under seminaret «Og den arven du har gitt oss kynn vær tung å ta med sæ ... - prioritering og avhending i kulturhistoriske museumssamlinger», arrangert av Bymuseet i Bergen på Bryggen Museum, Bergen, 13. og 14. mars 2014. Fotnoter er tilføyd og manus er renskrevet i ettertid.

² Det synes ikke å være hjemmel for å treffe fredningsvedtak for andre «løse kulturminner» enn båter av særlig kunsthistorisk verdi, jf. lov om kulturminner 9. juni 1978 nr. 50 § 14a første avsnitt. Miljøverndepartementet hadde heller ikke ambisjoner å innføre slik hjemmel under den forrige regjeringen, se Stortingsmelding 35 (2012-13) Framtid med fotfeste. Kulturminnepolitikken s. 37, og det synes heller ikke å være aktuell politikk. Avhendingsadgang kan imidlertid være begrenset for kunst eller kulturmateriale som har stor betydning for bevaring, forskning eller formidling av kulturarv, da utførelse av slike gjenstander krever tillatelse fra rette myndighet, jf. kulturminneloven § 23 første avsnitt.

at gjenstander kan avhendes. Foredraget handler mest om disse tilfellene, og hvordan vi da kan gå frem for å finne ut om gjenstanden kan avhendes eller ikke.

I noen tilfeller kan det tenkes å være hindringer for at gjenstanden gis eller byttes bort, men ikke for at den kastes. Dersom gjenstanden er i en slik forfatning at den ikke kan anses å ha noen verdi som salgsubjekt eller bruksgjenstand, vil jeg anta at kassasjon normalt ikke kan være omfattet av eventuelle forbud mot å avhende tingen. Kassasjon og destruksjon anses altså normalt ikke som avhending, og i og med at foredraget også handler om kassasjon, er dets tittel litt misvisende.

2. Betydningen av ulike måter å erverve gjenstander på

Vi kan først spørre: Har den måten museet har blitt eier av gjenstanden på, noe å si for om den kan avhendes eller ikke? Svaret er at ervervs måten i seg selv har ikke betydning. Har man først blitt eier, så har man også fått alminnelig eierrådighet, uansett hvordan man ervervet gjenstanden. Det er i alle fall utgangspunktet. Og det kan jo være greit å ta med, særlig med tanke på at det nok finnes en del tilfeller der museet ikke vet hvordan det ble eier av gjenstanden. Man antar kanskje at den må være mottatt gjennom testament eller i gave, men man vet ikke i dag noe sikkert om dette, og derfor heller ikke hvem som var giver eller arvelater. – Har man praktisk sett ikke mulighet til å finne ut av dette, så har det vel også formodningen mot seg at det dreier seg om særlig verdifulle gjenstander. Og da kan det heller ikke være særlig risikabelt å avhende eller kassere den, som jeg skal komme tilbake til avslutningsvis.

Dersom museet har fått gjenstanden i *gave*, mens giver fortsatt lever, eller *arvet* den etter hans eller hennes død, *kan* det være at giver eller arvelater har truffet bestemmelser som innskrenker museets rådighet. Det skyldes at man står fritt til

å gi en gave, og ofte også til å testamentere bort det man etterlater seg.³ Det betyr at man står også fritt til å la være. Derfor er det en alminnelig adgang for giver eller arvelater til å treffe nærmere bestemmelser om hva som skal gjelde for gaven eller arven.

Spør man hva som særpreger erverv ved arv og gave sammenlignet med andre ervervs måter, typisk kjøp, så er det at mottaker ikke betaler noe, eller på andre måter yter et vederlag, for å overta gjenstanden. Det som gjelder for gave, gjelder likevel stort sett også for såkalte *gavesalgstilfeller*. Det er tilfeller der man har betalt *noe* for å overta for tingen, men den er betydelig mer verdt enn vederlaget. Har ervervet helhetlig vurdert et tydelig *gavepreg*, gjelder altså vanligvis de regler som ellers gjelder for gaver. Tilsvarende gjelder reglene for arv selv om det ytes et visst vederlag for å motta testamenterte gjenstander.

3. Giver/testator kan ha gitt pålegg om utstilling, avhendelsesforbud m.m.

En giver eller en arvelater har altså rett til å treffe bestemmelser om gaven eller arvens skjebne. Han eller hun kan f.eks. bestemme hvordan tingen skal brukes, herunder at den skal være utstilt, eller sette enda mer direkte grenser for mottakers rett til å avhende den. Vi snakker da gjerne om *pålegg*, *påbud*, *betingelser* eller *vilkår* knyttet til gaven eller arven. For enkelhets skyld bruker jeg heretter termen «pålegg».

Det å gi pålegg som knytter seg til gaven eller arven, er en *mulighet* som giver eller arvelater har. Selv om det ikke finnes statistikk eller empirisk forskning så vidt jeg vet som kan bekrefte dette, tør jeg påstå at det er langt fra alltid at

---

³ Jeg forutsetter her at det dreier seg om personer med alminnelig adgang til å foreta rettslige handlinger, herunder å råde over sine midler, d.v.s. personer som ikke er under vergemål, jf. lov om vergemål (vergemålsloven) 26. mars 2010 nr. 9 §§ 1 og 2. For gaver antas utgangspunktet å følge av eieres alminnelige rådighet, for testasjoner av lov om arv m.m. 3. mars 1972 nr. 5 (heretter al.) § 48 første avsnitt.

muligheten brukes. Derfor vil det i mange tilfeller ikke være hindringer for å avhende ting, selv om de er mottatt i gave eller arv.

4. Museet kan selv ha innsnevret sin avhendelsesadgang

Utover tilfeller der giver eller testator har gitt pålegg som knytter seg til gaven eller arven, kan avhendelsesadgangen være begrenset fordi museet har forpliktet seg til ikke å avhende. Jeg tenker ikke da på tilfeller der museet uttrykkelig aksepterer pålegg som en giver eller arvelater har gitt, for de vil nok gjelde uansett – i alle fall der museet vet om pålegget. Det er ikke en type begrensning i avhendelsesadgangen som følger av museets egen disposisjon. Det kan vi derimot stå overfor der museet har *kjøpt* gjenstanden, og det inngår som et vilkår i avtalen at den ikke skal selges videre e.l.

Mer praktisk er det kanskje at det er bestemt i museets *vedtekter* at museets gjenstander ikke skal avhendes e.l. Om det skulle finnes en slik bestemmelse i museets vedtekter, må utgangspunktet være at avhendelse ikke kan skje med mindre vedtektene endres. Fremgangsmåten for å endre vedtekter kan avhenge både av hvordan museet er *organisert*, dvs. om museet er en forening, et selskap en stiftelse eller hva det nå måtte være, og av hva vedtektene selv sier om prosedyren. Dette skal jeg ikke snakke mer om. Derimot kan det være grunn til å presisere at det ikke alltid er nødvendig å endre en slik vedtektsbestemmelse. For bestemmelsen vil gjerne ikke være til hinder for at gjenstanden kasseres, dersom den er moden for kassasjon. Formodningen må vel heller være den motsatte.

5. Har giver/testator gitt pålegg som hindrer avhending?

5.1 Skriftlige og muntlige pålegg. Testamenter og gaver.

En giver eller en arvelater har altså normalt adgang til å gi pålegg som knytter seg til gaven eller arven, som kan medføre at museet ikke kan avhende gjenstanden. Det første spørsmålet som reiser seg, vil da være: *Har* giver eller arvelater overhodet truffet en slik bestemmelse? Juridisk sett er dette et spørsmål om hva som kan «bevise». Her kan det være grunn til å peke på en juridisk forskjell mellom det å motta en gave, og det å arve i henhold til et testament, fordi denne forskjellen kan ha betydning også for hvordan vi vurderer den bevismessige siden med hensyn til eventuelle pålegg:

I juridisk forstand kan overføring av eiendomsrett ved *arv* skje på to måter. Den som er aktuell når et museum arver en gjenstand, er arv etter testament. For testamenter inneholder arveloven bestemte formkrav som må være oppfylt.⁴ Poenget i vår sammenheng er at testamentet må være skriftlig.⁵ Derfor vil det nok i praksis normalt være slik at dersom testator har gitt pålegg vedrørende gjenstanden, så vil også disse være inntatt i testamentet. Derfor står museer normalt fritt til å avhende arvete gjenstander når testamentet ikke inneholder bestemmelser som må tolkes slik at de pålegger museet å holde gjenstanden utstilt eller forbyr museet å selge den.

5.2 Skriftlige bestemmelser kan innebære tolkingsutfordringer

Det man derimot kan stå overfor når det gjelder setninger inntatt i testament eller gavebrev som gjelder bruken av gjenstanden, er at det er uklart om det er snakk om et egentlig pålegg, eller f.eks. noe i retning av forslag eller henstillinger. Til illustrasjon: I den danske tv-dramaserien «Arvingerne», som går på NRK 1 om mandagene, er en del av «plottet» i de første episodene om det skal opprettes et museum eller ikke. Kunstneren Veronica hadde planer om å gjøre sin store og meget verdifulle eiendom «Grønnegaard» om til et museum

---

⁴ Se særlig al. § 49, jf. også § 61 om habilitetskrav til testamentsvitner, særlig andre avsnitt.

⁵ Med andre ord legger jeg til grunn at testasjoner til fordel for museer i praksis ikke foretas i nødsituasjoner, se al. § 51 om nød-testamenter.

for sine kunstverker. Det skulle hun gjøre ved å opprette et fond, altså en stiftelse, som skulle overta eiendommen og gjøre den om til et museum. Men natten før hun døde, skrev hun et brev, der hennes bortadopterte datter Signe skulle arve eiendommen. Det er vel tvilsomt om det brevet ville blitt godtatt som et nød-testament i det virkelige liv, men det er ikke poenget her.

I dette brevet skrev hun også at «alle verker skal inngå i Grønnegaard-fondet som avtalt». Det må i alle fall kunne anses som en testasjon av verkene til fondet, såfremt setningen ikke bare bekrefter en allerede foretatt overdragelse. Men er setningen også et pålegg til fondet om å holde alle verkene utstilt, eller et forbud mot å avhende enkelte gjenstander? Det synes å være en litt drøy tolking, om man prøver å vurdere meningsinnholdet utelukkende i lys av alminnelig språkbruk. Uten klare holdepunkter for noe annet, er det vel mer nærliggende å se det som en presisering av at Signe arver eiendommen, men ikke kunstverkene som befinner seg på gården. Så får det bli opp til museumsfolkene i fondet hva som skal utstilles hvor og når og hvordan.

Et annet spørsmål er om bestemmelsen, dersom Signe tar i mot arven, må ses som et pålegg om at Grønnegaard-fondet skal få benytte eiendommen til museum. Altså at Signe arver eiendommen, men fondet skal disponere den. Det synes jeg er mer uklart, men skal ikke gå nærmere inn på det. Tanken var bare å illustrere at selv om det er klart at det finnes bestemmelser i testamentet som omhandler de aktuelle gjenstandene, kan det fortsatt gjenstå vanskelige tolkingsspørsmål der det f.eks. må klarlegges om bestemmelsen er et pålegg, eller noe man kan forholde seg mer fritt til.

5.3 Ikke-skriftlige pålegg: Hva kreves?

I motsetning til arv etter testament, trenger ikke gaver å være gitt i en bestemt form for å være gyldig. Det er riktignok ikke uvanlig at det settes opp et gavebrev eller lignende, særlig om det gjelder verdifulle gjenstander. Men man kan altså også ha mottatt gaver uten at overdragelsen er formalisert på noen måte. Giver kan med andre ord bare ha gitt uttrykk for sin gavehensikt *mundtlig*. I slike tilfeller kan det også tenkes at giver også har gitt uttrykk for eventuelle *pålegg* muntlig. Det kan for så vidt også tenkes at en arvelater har gjort når det gjelder testasjoner, men det tror jeg er lite praktisk. Men det er i prinsippet en gyldig måte å gi pålegg på.

Spørsmålet blir da: Hvordan skal man finne ut om giver eller testator har gitt pålegg muntlig? Det vi kan si, er at ingen som ikke selv var til stede da noe skal ha blitt sagt eller gjort, kan vite med sikkerhet om eller hva det i så fall var. Men i den praktiske jussens verden må konflikter løses, selv der bare ord står mot ord. Derfor krever ikke jussen at noe må være 100 % sikkert. Juridisk må det her vurderes om det er mer sannsynlig, eller plausibelt, at slike bestemmelser ble truffet, enn at det ikke ble det.

Når det mangler skriftlig dokumentasjon i form av gavebrev, testament eller lignende, bør man tenke som om man var dommer i en rettssak. Dommeren må også vurdere andre slags bevismidler som partene i saken tilbyr, og noe tilsvarende bør vel museet gjøre, så langt det er praktisk mulig og kostnadmessig forsvarlig. De som var direkte involvert da gaven ble gitt eller testamentet satt opp eller gjennomført, er gjerne gått bort når avhendelsesspørsmålet kommer opp. Men det kan tenkes at det finnes andre som har hørt hva noen av de direkte involverte skal ha forklart eller uttalt om dette i andre sammenhenger. Eller det kan f.eks. være at giver i et brev eller lignende til utenforstående har skrevet hva han tidligere skal ha sagt, eller senere har tenkt å si, i tilknytning til gaveoverdragelsen.

I prinsippet kan «alt» som kan være egnet til å underbygge sakens faktiske sider være bevismidler i en rettssak, selv om retten selv må avgjøre om de ulike bevis er troverdige nok til å bygges på.⁶ For et museum som lurer på om det har rett til å avhende gjenstanden, vil innhenting av bevismidler trolig begrense seg til undersøkelser som kan gjøres uten at det blir uforholdsmessig omfattende eller kostnadskrevende. Her bør man se spørsmålet i sammenheng med hvor verdifull den aktuelle gjenstanden er: Dersom den har liten verdi, er det neppe grunn til særlig dyptpløyende undersøkelser, og man risikerer også svært lite om det i ettertid skulle vise seg at man likevel ikke hadde rett til å avhende. Er det derimot mer verdifulle gjenstander, bør man være mer forsiktig, og derfor også gå grundigere til verks m.h.t. å prøve å spore opp arvinger eller andre som kan kaste lys over saken.

Kommer man til at det er mest sannsynlig at giver eller arvelater *ikke* bestemte noe, vil det så vidt jeg kan se normalt ikke være noe til hinder for at museet avhender gjenstanden. At giver eller arvelater har *tenkt* eller *ment* at museet ikke skulle kunne avhende gjenstanden, kan altså etter mitt syn ikke være tilstrekkelig til å være en rettslig hindring. Noen vil kanskje si at givere eller arvelatere flest tenker at gjenstanden skal forbli hos museet, og derfor må vi kunne gå ut fra at også denne konkrete giveren gjorde det. Jeg tror derimot at vi ikke kan anta at givere eller arvelatere flest *har* en slik forutsetning, og at vi derfor ikke kan operere med en slags «normalforutsetning» om dette. Riktignok vil nok de fleste som donerer gjenstander til et museum trolig ha tanker om at gjenstanden nettopp skal forbli i museet, men ikke «for evig tid».⁷ Og det er jo nettopp i de tilfeller der det har gått noen år fra gaven eller arven ble mottatt, og forholdene har endret seg, at en forutsetningsvis museumsfaglig forsvarlig vurdering kan tilsi at museet bør avhende gjenstanden.

---

⁶ Se lov om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven) § 21-2.

⁷ I samme retning Lars G. Norheim, *Rettslige skranker for museenes avhending av museumsgjenstander*, Norsk museumsutvikling skriftserie 3, Oslo 1997 (heretter Norheim) s. 88-91.

For at museet skal måtte respektere et ønske om ikke å avhende gjenstanden, må det altså normalt ha kommet til *uttrykk*. Og det må også være noe mer enn et fromt ønske: Museet må ha hatt mulighet for å forstå at det var givers eller testators forutsetning at gjenstanden ikke skulle kunne avhendes. Forutsetningen må altså ha vært *synbar*.

Kommer man i slike tilfeller som er fattige på håndfaste bevis mot formodning til at det *er* tilstrekkelige holdepunkter for at giver eller arvelater forutsatte at gjenstanden ikke skulle kunne avhendes, ligger et oppfølgingsspørsmål nær: Hva ville vedkommende ha ment dersom han eller hun hadde forutsett den situasjon som har oppstått kanskje mange år etter at gaven ble gitt, som gjør at museet, etter en faglig vurdering, og som følge av endringer i samfunnet generelt og museumsverdenen spesielt, finner det riktig å avhende eller kassere gjenstanden. Det kan jo tenkes at vedkommende ville kommet til samme konklusjon, eller i alle fall til at her må museet stå fritt til å bruke sitt faglige skjønn.

5.4. Foreløpig oppsummering og mulig rettesnor

For at museet skal være forhindre i å avhende, må det altså finnes *holdepunkter* i det *konkrete* tilfellet for hva giver eller testator rent faktisk forutsatte med hensyn til avhending en gang i fremtiden. Og forutsetningene må ha kommet til *uttrykk* – vært *synbare* – på en eller annen måte, for at museet skal kunne ha forstått det.⁸

Rettesnoren kan etter dette kanskje være at man *i praksis kan bygge på at gjenstanden kan avhendes* eller kasseres, så lenge man ikke har skrevne bestemmelser fra giver/testator, eller andre former for dokumentasjon. Jeg tenker da på slikt som styrevedtak, protokoller eller lignende, der museet

---

⁸ | samme retning Norheim s. 86.

tilkjennegir at det har mottatt gjenstanden med slike pålegg. Men selv om håndfaste bevis mangler, bør nok museet vurdere om det virker mest plausibelt at giver eller testator skal ha gitt uttrykk for slike forutsetninger, dersom arvinger eller andre blir kjent med at museet har planer om å avhende gjenstanden, og protesterer mot dette. Her bør museet også som en del av kostnadsvurderingen, herunder hva man risikerer dersom det skulle vise seg at man tar feil, vurdere å innhente juridisk bistand. Dersom derimot ingen kommer med innsigelser, bør man kunne legge til grunn at det ikke er rettslige hindringer for avhending/kassasjon.

5.5 Betydningen av museets vedtekter

Spørsmålet er så om det jeg hittil har sagt, kommer i en annen stilling der museet hadde vedtekter som inneholdt forbud mot å avhende museumsgjenstander, på det tidspunkt gaven ble mottatt. Jeg forutsetter da at vedtektene senere er endret, slik at det ikke er de vedtekter som gjelder nå som eventuelt er til hinder for avhending. Situasjonen er altså at museet nå vil avhende eller kassere en gjenstand, der man vet hvem som er giver eller arvelater, men denne har ikke klart gitt uttrykk for at det skal være forbudt å gjøre dette. Må man da trekke den slutning at et uttrykkelig forbud ikke ble satt fordi museet hadde slike vedtekter da gaven ble gitt, slik at giver trolig har tenkt at det var overflødig?

Etter mitt syn kan man ikke trekke en slik slutning. Det må nok noe mer til for at museet ikke skal ha adgang til å avhende den. For det første *vet* man gjerne ikke om giver kjente til vedtekten. Og selv om det kan være mest plausibelt i det konkrete tilfellet, så er det likevel ikke gitt at vedtektforbudet var *motiverende* for gaven. Giver ville kanskje ha gitt den til museet uansett? Og selv om det i det konkrete tilfellet er mest plausibelt at giver kjente til vedtekten *og* at forbudet var motiverende for at gaven ble gitt, er det ikke uten videre slik at

museet burde ha forstått dette. Her tenker jeg særlig på gjenstander som ble ervervet i kraft av et *testament*, som jo må ha vært skriftlig. Her er det etter mitt syn grunn til å anta at mangelen på skriftlige «instrukser» eller henvisning til vedtektene i testamentet, ofte vil lede til at museet må stå fritt til å avhende.

6 Hva dersom giver/testator har gitt pålegg som innebærer avhendelsesforbud?

Spørsmålet er så: Hva gjør man der det *ble* gitt et pålegg fra givers eller testators side, som må tolkes slik at museet skal holde gjenstanden utstilt, være avskåret fra å avhende den eller lignende? Må det gjelde til evig tid, uavhengig av at samfunnet endrer seg, herunder synet på hva som skal være ulike museers samfunnsoppgaver? Slik kan det rimeligvis ikke være. Dersom forholdene klart har endret seg etter at gaven eller arven ble mottatt, kan det nok være grunnlag for å avhende eller kassere likevel. Med andre ord kan det i alle fall i noen tilfeller være grunn til å anta at pålegget må anses falt bort.⁹ Dersom man ikke føler seg sikre på at testator eller giver ville ha ment at pålegget ikke lenger skulle gjelde og at museet skulle kunne avhende eller kassere, bør man likevel trå varsomt.

6.1. Dersom giver lever

Om giver fortsatt lever, bør museet naturlig nok alltid spørre vedkommende om han ønsker å få den tilbakeført. Dette er likevel trolig en situasjon som svært sjelden vil være aktuell.

---

⁹ For pålegg som knytter seg til gaver er det mest aktuelle rettslige grunnlag antakelig lov om avslutning av avtaler, om fuldmagt og om ugyldige viljeserklæringer 31. mai 1918 nr. 4 § 36 (som endret ved lov 4. mars 1983 nr. 4). Bestemmelsen må muligens for sitt område – avtaler og ensidig bindende disposisjoner på formuerettens område, herunder gaver, jf. § 41 – anses for å ha «konsumert» læren om bristende forutsetninger. For pålegg som knytter seg til testamenter må man derimot trolig forankre vurderingen om bortfall direkte i denne læren, som må antas å gjelde for private disposisjoner utenfor avtalelovens område. Bortfallsregelen i al. § 57 andre avsnitt andre setning er neppe anvendelig, da den gjelder selve den testamentariske disposisjon i tilfeller der det ville være vanskelig å forankre et bortfall i «alminnelige tolknings- og forutsetningsregler», se NUT-1962: 2 Utkast til lov om arv s. 221. Vurderinger av om pålegget kan anses falt bort selv om selve testasjonen opprettholdes, kan man derimot altså foreta i medhold av slike alminnelige regler, representert ved læren om bristende forutsetninger.

6.2. Tilbakeføring til givers/testators arvinger?

Etter mitt syn vil museer normalt ikke ha plikt til å tilbakeføre gjenstanden til givers eller testators arvinger: Ved å gi eller testamentere bort gjenstanden til museet, har giver/testator egentlig satt dem ut av betraktning. Derfor vil tilbakeføring til arvingene som utgangspunkt bare være aktuelt der testamentet eller gavebrevet må tolkes slik at dersom museet bryter pålegget, så skal slik tilbakeføring skje.

Men hva gjelder så der det ikke er rimelig klart at de bestemmelser som har kommet til uttrykk i testament eller gavebrev, må tolkes slik? I en rettsak ville nok vurderingstemaet vært hva den konkrete giver eller testator ville ha ment i en situasjon der museet, av museumsfaglig forsvarlige grunner fant at det måtte kvitte seg med gjenstanden: Ville da denne konkrete giver/testator – om han altså kunne ha forutsett det – ha ønsket at gjenstanden skal tilbakeføres til arvingene, eller ville han ha ønsket at museet skulle stå fritt? Det vil nok oftest være svært vanskelig å avgjøre, for spørsmålet kommer gjerne opp mange år etter at gaven ble gitt. I noen tilfeller kan da museet forhøre seg hos arvinger og andre interessenter hvordan de forholder seg til spørsmålet. Hvis de bare påpeker pålegget, uten å påstå at brudd på det har tilbakeføring som konsekvens, kan museet be en utenforliggende instans – Stiftelsestilsynet – om å endre det.

6.3 Innhente samtykke fra pårørende og andre?

Det er altså i prinsippet mulig å innhente samtykke til å avhende gjenstanden fra pårørende og andre som har legitime interesser å ivareta, som f.eks. museets venne- eller støtteforening eller lignende. Den fremgangsmåten tror jeg nok bare er å anbefale der det er snakk om en forholdsvis oversiktlig krets, og det er snakk om relativt ubetydelige verdier. For her vil man fort kunne komme opp i dilemmaer, som hvem av dagens etterkommere eller slektninger av giver er det

man må innhente samtykke fra? Og hva dersom en eller noen, men ikke alle av disse gir sitt samtykke? Og trolig enda flere spørsmål, som jeg ikke går inn på.

6.4 Om Stiftelsestilsynets omdanningskompetanse.

Det finnes som antydnet en alternativ måte: Museet kan søke Stiftelsestilsynet om å endre eller sette til side pålegget. Det har vi lovbestemmelser om, som gjelder for alle slags museer, selv om de står i en lov om Stiftelser.¹⁰ Reglene om omdanning, som dette kalles, gjelder ifølge lovens § 55 for ethvert såkalt «rettssubjekt» som har fått overført til seg en «formuesverdi» ved en «privatrettslig disposisjon» - og her er testament og gavebrev særskilt nevnt – «med bestemmelse om hvordan formuesverdien skal brukes». Dette kaller Stiftelsestilsynet for en «uråderettsklausul», altså en klausul som begrenser den råderett eieren ellers ville hatt.¹¹

Omdanning kan ifølge lovens § 46 bl.a. skje der pålegget

- a) ikke lar seg etterleve,
- b) er åpenbart unyttig,
- c) er i strid med hensikten med testasjonen eller gaven, for eksempel fordi givers/testators forutsetninger for bestemmelsen har sviktet, eller
- d) er åpenbart uheldig eller åpenbart ufornuftig.

Dette fremgår for så vidt også av et nedlastbart skjema som Tilsynet har fått utarbeidet. Skjemaet viser også hva slags dokumentasjon som skal følge med dersom man søker om å få omdannet en urådighetsklausul.

7. Oppsummering, og litt om straff- og erstatningsansvar

---

¹⁰ Lov om stiftelser (stiftelsesloven) 15, juni 2001 nr. 59.

¹¹ Se <https://lottstift.no/stiftelsestilsynet/nb/andre-ansvarsomrader-for-stiftelsestilsynet/stiftelsesloven-pgf-55/>

I prinsippet må man undersøke for hver gjenstand om den er «beheftet» med avhendelsesforbud eller ikke. I praksis vil jeg likevel anta at det sjelden vil bli spørsmål om hvorvidt det er rettmessig eller ikke å kassere eller avhende gjenstander, så lenge det ikke finnes dokumentasjon som tilsier at slik adgang er begrenset.

I utgangspunktet er nok ikke museer bundet av vedtekter som gjaldt på et tidspunkt da en gave ble mottatt, men som ikke lenger gjelder. Riktignok kan det tenkes å stille seg annerledes for enkelte gjenstander etter en konkret vurdering. Men mangler man kunnskap om *når* en gjenstand kom til museet, vil det i alminnelighet heller ikke være konkrete holdepunkter som tilsier at en eventuell giver eller testator har gitt pålegg som begrenser adgangen.

Om man arbeider samvittighetsfullt og prøver å bruke sitt beste skjønn med en nødvendig eller i alle fall faglig begrunnet hensiktsmessig «sanering» av museets gjenstander, er det vanskelig å se for seg at det skal kunne få strafferettslige konsekvenser. Det gjelder selv om det i ettertid skulle vise seg at man har kommet i skade for å avhende en gjenstand som var «beheftet» med avhendingsforbud. Selv ikke der det foreligger en klar uråderettsklausul har museet normalt plikt til å skaffe samtykke til avhending fra givers eller testators arvinger, da museet kan søke omdanning i stedet. Det vil riktignok forutsette at man har prøvd å innhente uttalelse.¹² Men har man unnlatt det, blir nok ikke konsekvensen større enn at Stiftelsestilsynet (i første omgang) nekter å behandle saken.

Hva så hvis museet har unnlatt å søke omdanning av en uråderettsklausul og så helt enkelt avhender gjenstanden? Det er selvsagt ikke å anbefale, og jeg legger til grunn at det ikke vil skje forsettlig. Men feil kan selvsagt skje; man overser

---

¹² Nærmere regler om dette finnes i stiftelsesloven § 49, og fremgår også av nevnte skjema.

bestemmelsen, tror at omdanning alt har skjedd, at andre i systemet tar hånd om det, er avhengig av at avhendelse skjer raskt o.s.v..

Det er neppe noen *straffe*bestemmelser som kan ramme forholdet, altså bestemmelser som kan føre til fengsel eller bøter. Man kan ifølge Grunnloven¹³ § 96 ikke bli straffet for noe som ikke er forbudt ved lov vedtatt av Stortinget eller med hjemmel i slik lov. Generelt er det for øvrig slik at de fleste straffebud forutsetter at man må ha handlet forsettlig, men noen rammer også uaktsomhet (uforsvarlighet). Dersom man sørger for å gjøre undersøkelser i tilfeller der det er tvil om det foreligger noe pålegg, og å søke omdanning der pålegg foreligger, vil man neppe bli ansett for å ha handlet uaktsomt. Og skulle man ha unnlatt dette, er det likevel ikke gitt at feilen vil vurderes som at den skyldes uaktsomhet. Dessuten er det en rekke skritt som må tas før man kan bli straffedømt: Forholdet må først anmeldes, politiet må prioritere det høyt nok til å etterforske det mulige lovbruddet, det må deretter tas ut tiltale, og det må altså ende med fellende dom av rette domstol.

Museet risikerer likevel å bli saksøkt og avkrevd *erstatning* av arvinger eller andre med rettslig interesse i saken, dersom disse er påført et økonomisk tap. Men det er langt fra opplagt at vilkåret om økonomisk tap vil være til stede. Det skal nok også en del til for at de øvrige vilkårene for erstatningsansvar anses å foreligge. Videre er det nok mest aktuelt at museet blir holdt ansvarlig, og ikke den enkelte medarbeider. Regelen om arbeidsgiveres ansvar for arbeidstakeres feil står i skadeserstatningsloven § 2-1.¹⁴ Den bygger på at arbeidstaker må ha forvoldt en skade ved forsettlig eller uaktsom handling. Dermed henviser bestemmelsen til ulovfestede regler om såkalt uaktsomhets- eller culpa-ansvar.

---

¹³ Kongeriget Norges Grundlov, given i Rigsforsamlingen paa Eidsvold den 17de Mai 1814

¹⁴ Lov om skadeserstatning 13. juni 1969 nr. 26

Grunnvilkårene er altså at man må ha voldt en skade som har ledet til økonomisk tap, og det må ha skjedd ved uaktsom handling (unnløtelse). Dessuten må det være adekvat årsakssammenheng mellom handlingen og skaden, altså for at handlingen skal anses for å ha forvoldt skaden. Generelt kan det sies at det ikke nødvendigvis kreves samme grad av uaktsomhet for å pådra seg erstatningsansvar som straffansvar. Det skal likevel ha vært et visst avvik fra forsvarlig handlemåte før det kan være aktuelt med erstatning.